

Darja Radović Mahečić

Planirana radnička naselja

u: „Osječka arhitektura 1918-1945“, (ur.) Julijo Martinčić, HAZU Zavod za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku, 2005. (u tisku)

Sažetak:

Osječka su radnička naselja bila uglavnom građena za već postojeće tvorničke pogone domaćih industrijalaca i najčešće kao sastavni dio tzv. „company-towns“. Rijeđe su im investitori bile državne tvrtke i ministarstva.

Temu planiranog radničkog naselja na kvalitetan je način u osječku arhitekturu uveo tvorničar Josip Povichil, o čemu tek djelomično svjedoči izgrađeni niz kuća u fasadnoj opeci s po četiri stana u današnjoj Jadranskoj ulici podignut uoči Prvog svjetskog rata.

U međuratnom razdoblju Poglavarstvo grada podiže zgrade kolektivnog stanovanja za radnike i namještenike, a gdje je to bilo moguće, oko središta grada, dozvoljava nastanak novih četvrti skromnih prizemnica s malim vrtovima, koje su najčešće komponirane u čvrsti niz. Samostalno rješavanje stambenog pitanja radnika poticali su povoljni građevinski uvjeti i osmišljena porezna politika. U tehničkom opisu regulacije grada iz 1934. inženjera Faya govori se o malim i radničkim stanovima za koje se namjerava upotrijebiti „...jedan red blokova užeg i šireg reona južno od Divaltove i zapadno od Plitvičke ulice“.

Ipak, zgrade za stanovanje radnika i činovnika podižu se uglavnom u sklopu velikih tvorničkih kompleksa, nadomak njihova radnog mjesta. U sklopu tvornice OLT tijekom dvadesetih godina sagrađene su jedna prizemna i dvije jednokatne stambene zgrade za radnike i činovnike, dok je za tvornicu šećera između onodobne Novogradske, Tourničke, Majurske i Male ulice projektirana čitava „Kolonija“ sastavljena iz nekoliko stambenih tipova kuća u nizu i dvodomnica. Niz prizemnih radničkih stanova osječke Tvornice šećera realiziran je na sjevernoj strani Ulice Martina Divalta s obiju strane tvorničkog kompleksa, u istočnom dijelu Frankopanske ulice i uz Tvorničku ulicu.

Većinu gradilišta u Industrijskoj četvrti izgradila je tijekom ovog razdoblja osječka „Građevna zadruga“ u koordinaciji s razvojnom politikom gradske vlasti.

Kasnih dvadesetih godina Osijek je duž Dunavske ulice, a između Vrbaske i Murske sa stražnje Glavnog kolodvora dobio tzv. Željezničku koloniju. Riječ je o prvom cjelovitije planiranom radničkom naselju podignutom u Osijeku u međuratnom razdoblju za čiju je izgradnju odabran ekonomičan koncept kuća u nizu, koje su se dobro odmjerenom minimalizacijom prostora i detalja približile idealu kuća za vlastito stanovanje. Kuće su nanizane zrcalno, a orijentirane dvostrano i u njih se ulazi s dvorišne strane na kojoj je smješteno i gospodarsko krilo. Tip kuća stigao je iz Direkcije državnih željeznica Kraljevine SHS u Beogradu, a srodan nalazimo i u istoimenoj koloniji u Zagrebu.

U razdoblju Nezavisne države Hrvatske Osijek se, poput Siska, Varaždina, Banja Luke ili Zagreba, našao među gradovima za koje je već 1941. bila planirana izgradnja naselja radničkih obiteljskih kuća. Nacrte i troškovnik izradio je tehnički

ured u Zagrebu na čelu kojeg je bio Lovro Celio-Cega, a nadzor nad gradnjom vršio je osječki tehnički nadsavjetnik inženjer Dragoljub Mudrovčić. „Pavelićeva naselja“ podignuta su na dvije osječke lokacije: u Drinskoj ulici između Krbavske i Murske te u Frankopanskoj ulici (danas Naselje Brune Bjelinskog) sa sveukupno 100 dvojnih kuća. Kvaliteta naselja je u odabranim širokim ulicama, parcelama i komfornim dvodomnicama, dok skladni ritam vrtova i kuća oblikuje prepoznatljivu stambenu četvrt. Pa ipak, postojeća planirana radnička naselja u Osijeku nisu bila niti projektirana, a kamoli realizirana kao cjelovita urbanistička zamisao. To su pretežno fragmenti; kraći ili duži potezi istih kuća s malim stanovima bez popratnih sadržaja i osmišljenih zajedničkih javnih prostora, koji tek s nešto zelenila uspijevaju ostvariti prepoznatljivu sliku planiranog tipskog naselja.